

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 14 4 ● 2015

Opmars van teken

● Voorbeeld van de habitat van de stippeltjesteeek; Grafelijkheidsduinen, Den Helder. Foto Peter Boer.

● Vrouwtje van de vlekenteeek. In tegenstelling tot de schapenteeek heeft deze teek geen puntige snuit, is het lichaam gevlekt/gemarmerd en is de achterrand van het lijf ietsje gekarteld. De vlekenteeek is anderhalf keer groter dan de schapenteeek. Foto: John van Rosmalen.

De schapenteeek gold tot voor kort als de enige teek die bij het grote publiek bekend is. Maar dit beeld gaat veranderen. Een andere soort is in opkomst: de vlekenteeek!

Voor 1978 stond de vlekenteeek *Dermacentor reticulatus* te boek als “niet inheems, maar regelmatig ingevoerd” (Garben 1978). Hij staat bekend als overbrenger van de eencellige parasiet *Babesia*, die de tekenkoorts veroorzaakt, een ziekte die bij honden en runderen kan voorkomen. Na incidentele gevallen van tekenkoorts in de jaren '80 van de vorige eeuw werden bij gericht onderzoek in Noord-Holland tussen 2007 en 2013 enkele duizenden vlekenteken gevonden. Hoe is dit zo gekomen?

Geschiedenis

In de jaren tachtig van de vorige eeuw werden drie gevallen van

tekenkoorts bij honden gemeld uit Elspeet (Gelderland) en Koog aan de Zaan (Uilenberg et al. 1985). In 2004 werden 23 honden met de tekenkoorts (babesiosis) aangetroffen, waarvan vier overleden (Matjila et al. 2005). Op drie van deze honden werd de vlekenteeek vastgezoogen aangetroffen. In dat jaar werden ook vlekenteken aangetroffen op een hond in Sint Maartenszee. In 2011-2013 werden door gericht zoeken 1368 vlekenteken in het veld verzameld, op elf verschillende plaatsen (waaronder Egmond aan Zee) en in de periode 2007-2013 1092 exemplaren op vee (82%), paarden, honden, katten (2x), een ree en een mens. De waarnemingen kwamen uit heel Nederland, de meeste uit Zeeland. In Noord-Holland waren in die periode op acht locaties vlekenteken op honden aangetroffen (Jongejan et al. 2015). Mijn eerste vlekenteeek vond ik in 2013 onder de kerstboom. Kennelijk had zij zich in het veld aan mij vastgeklampt en was ze meegeklift. In de loop van 2014 werden plotseling door diverse waarnemers vlekenteken gemeld uit de duinen van Bergen en Bakkum (zie Waar-

neming.nl). Vanaf najaar 2014 ben ik in de duinen op zoek gegaan naar vlekenteken. Dat deed ik door een flanelendoek over de vegetatie te bewegen ('flagging', de standaardmethode om teken te verzamelen) en met een insectennet ('sweeping'). Van de schapenteeek weten we dat hij zijn piek in de zomer heeft. De vlekenteeek is juist actief in het winterhalfjaar, en vooral in het vroege voorjaar en het late najaar. Ik wilde weten waar vlekenteken in de Noord-Hollandse duinen voorkomen. Het duingebied dat ik onderzocht, strekte zich uit van Den Helder tot en met Zandvoort. In de figuur staan de locaties ingetekend waar ik de vlekenteeek heb gevangen. Het overgrote deel betrof door runderen begraaide duinterreinen; in andere terreinen trof meestal geen vlekenteken aan. In een aantal niet-begraaide terreinen waar veel honden worden uitgelaten, kon ik evenmin vlekenteken vinden. Ik vond de vlekenteken vooral in de vochtigere terreindelen, zoals berkenbosjes met pijpenstrootje, duinriet en zandzegge en in (matig) vochtige duinvalleien. In alle gebieden trof ik ook schapenteken

door grote grazers

● Voorbeeld van de habitat van de vlekkensteek; Zwanenwater, Callantsoog. Foto: Peter Boer.

In Nederland zijn 15 soorten teken (Ixodida) waargenomen (www.nederlandsesoorten.nl). In Nederland wordt alleen de schapenteek *Ixodes ricinus* genoemd als indirecte oorzaak van de ziekte van Lyme.

● Locaties waar de schrijver de vlekkensteek in de Noord Hollandse duinen heeft gevangen.

aan. Bezuiden het Noordzeekanaal (Amsterdamse Waterleidingduinen en Kennemerduinen) vond ik massa's schapenteken, veel meer dan benoorden het Noordzeekanaal, maar geen vlekkenteken.

[tussenkop] Runderen in de duinen Het is de vraag hoe de vlekkensteek zich door de Noord-Hollandse duinen heeft weten te verspreiden en hoe dit zo snel heeft kunnen gebeuren. Mogelijk komt dit vooral door de runderen, voornamelijk Schotse hooglanders. Zij zijn eigendom van boeren en veehandelaren die ze in de duinen laten grazen. Door transport van de ene naar de andere locatie kunnen de vlekkensteek zijn meegelift. De rol van honden als verspreiders is vermoedelijk marginaal. Mogelijk dat ook vossen als verspreiders in aanmerking komen. We vinden namelijk ook vlekkensteek waar geen honden en geen runderen lopen.

De toename van grazers in onze duinen zal ook de verspreiding van een andere steek bevorderen: de stippeltjesteek *Haemaphysalis punctata*. Deze soort was in de jaren tachtig alleen bekend van de Waddeneilanden en werd vooral

op schapen aangetroffen die in de duinen graasden (Garben et al. 1982). Ik vond deze steek in het Zwanenwater (Callantsoog) en de Grafelijkheidsduinen (Den Helder). Ook deze steek is drager van verschillende ziekteverwekkers, waaronder de tekenkoorts. Deze soort lijkt erg veel op de vlekkensteek. De meest opvallende verschillen zijn de uniform bruinrode kleur en een lijf vol fijne puntjes. Ook de habitat verschilt, de stippeltjesteek vinden we in de drogere, begraasde duinen.

Conclusie

Na incidentele waarnemingen van vlekkensteek en zieke honden in de jaren '80 van de vorige eeuw duikt de vlekkensteek tegenwoordig veel op in de provincie Noord-Holland, vooral in de duinen. De aanwezigheid lijkt verband te houden met de vele grote grazers die tegenwoordig bij het beheer worden ingezet. Met dank aan de vergunningverleners van de terreinen van PWN, Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland.

p.boer@quicknet.nl

Literatuur

- GARBEN, A.F.M., 1978. Het medisch belang van teken in Nederland. Jaarboek 1976-1978 van de Nederlandse Entomologische Vereniging: 42-44.
- GARBEN, A.F.M., H. VOS, J.E. VAN BRONSWIJK, 1982. *Hemaphysalis punctata* Canestrini and Fanzago 1877, a tick of pastured seadunes on the island of Texel (The Netherlands). *Acarologia*. 1982 Mar;23(1): 19-25.
- HILLYARD, P.D., 1996. Ticks of North-West Europe. Synopses of the British Fauna (New Series) 52.
- MATJILA, T.P., A.M. NIJHOF, A. TAOUIK, D. HOUWERS, E. TESKE, B.L. PENZHORN, T. DE LANGE, F. JONGEJAN, 2005. Autochthonous canine babesiosis in The Netherlands. *Veterinary Parasitology* 131(1-2): 23-29.
- UILENBERG, G., P.D. TOP, P.J. ARENDS, P.J. KOOL, J.E. VAN DIJK, P.B. VAN SCHIEVEEN, D. ZWART, 1985. Autochthonous babesiosis in dogs in the Netherlands? Tijdschrift voor Diergeneeskunde 110: 93-98.
- JONGEJAN, F., M. RINGENIER, M. PUTTING, L. BERGER, S. BURGERS, R. KORTEKAAS, J. LENSSEN, M. VAN ROESSEL, M. WIJNVELD and M. MADDER, 2015. Novel foci of *Dermacentor reticulatus* ticks infected with *Babesia canis* and *Babesia caballi* in the Netherlands and in Belgium. *Parasites & Vectors* 8 (232): 1-10.